

Ondoordringbare ring of kwetsbare zeepbel?

De Russische A2/AD-dreiging in de Oostzee

A2/AD: een genetwerkt krijgskundig concept dat een afschrikkende functie heeft, vanuit een *whole of government approach* is ontwikkeld en erop gericht is om de (superieure) tegenstander de toegang tot of op een bepaald gebied te onttrekken, of de tegenstander verhindert om in dat gebied vrijelijk te opereren.⁴

De recente gebeurtenissen in de Zwarte Zee rondom HMS Defender en Zr.Ms. Evertsen tonen maar weer eens de Russische assertiviteit om binnen de dreiging van een *Anti-Access/Area Denial* (A2/AD)-bubbel middelen in te zetten ter beïnvloeding van het informatiedomein.¹ Voor Defensie en de Koninklijke Marine in het bijzonder is het noodzakelijk om de Russische ontwikkelingen op het gebied van A2/AD nauwlettend te volgen en te proberen daar passende antwoorden voor te vinden.²

In het maritieme domein kunnen we dit systeem opvatten als een vorm van *sea denial*: pogingen om een tegenstander het gebruik van een zeegebied te onttrekken zonder noodzakelijkerwijs zelf in staat te zijn om dat gebied te beheersen.³ Dit artikel schetst het Russische perspectief van het concept A2/AD aan de hand van haar diplomatieke betrekkingen, strategische cultuur en beschikbare militaire en economische middelen. Het stelt daarbij de vraag in hoeverre het huidige A2/AD-systeem een reële dreiging vormt als *area denial weapon* in het Oostzeegebied.

Anti-Access/Area Denial (A2/AD)

A2/AD bestaat uit een gelaagde schil van meerdere land-, lucht- en scheepsgebonden wapensystemen geconcentreerd in een specifieke richting of regio, zoals in Kaliningrad of op de Krim. Bovendien hebben deze systemen een groot bereik. Dergelijke middelen betreffen onder meer geleidewapens, kustverdedigings-, grondgebonden luchtverdedigings- en elektronische oorlogvoering (EOV-) systemen.

Wanneer het een betwisting van maritieme dominantie of een belemmering van vrijheden in een bepaald zeegebied betreft ontstaat er ook een politiek-strategisch vraagstuk.⁵ Staten of internationale organisaties kunnen in hun (geopolitieke) besluitvorming alle machtsmiddelen aanwenden om de A2/AD vorm te geven of deze juist bij de tegen-

stander te bestrijden. Op strategisch niveau vraagt dit om een geïntegreerde benadering⁶: een *whole of government approach*. Het begrip DIME (de machtsmiddelen diplomatie, informatie, militair en economie) biedt hierbij houvast. Een land als Rusland -een gecentraliseerd, autocratische regime- heeft meestal voordeel ten opzichte van liberale democratiën om de DIME-machtsmiddelen op korte termijn te synchroniseren.⁷ Het grootste voordeel van de Russen ten opzichte van de NAVO is de snelle besluitvorming tot militaire inzet en het creëren van een plaatselijk militair overwicht. Hiermee verschaft A2/AD het Kremlin de mogelijkheid met relatief beperkte middelen een operatiegebied snel te vergrendelen en toegang te ontzeggen.

Het RAND Corporation-rapport *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank* (2016) gaf in militair-academische kringen aanleiding tot een debat over de Russische A2/AD, als zijnde het nieuwe *Wunderwaffen*. Uit dit rapport bleek namelijk dat voor de verdediging van de Baltische Staten tegen een Russische invasie enorme versterkingen nodig waren, om een *fait accompli* en 'nieuw normaal' aan Russische zijde te voorkomen.⁸ De toename van (semi-)wetenschappelijke bijdragen over Russische A2/AD zorgde voor een ware dreigingsinflatie, waarbij

'De Russische assertiviteit noopt tot blijvende oplettendheid en passende reacties'

enorme ondoordringbare cirkels werden afgebeeld. Dit rees de vraag of de NAVO wel in staat zou om de (politieke) risico's te aanvaarden om de kwetsbare lidstaten te beschermen. De A2/AD kan in een conflict de *Freedom of Navigation* voor NAVO-eenheden ernstig verhinderen, waardoor het lastig wordt om versterkingen in het conflictgebied te ontplooiën.

Het *Totalförsvarets forskningsinstitut* (FOI), een gerenomeerd onderzoeksinstituut van het Zweedse ministerie van Defensie, bracht in 2019 en 2020 publicaties uit over de

Russische A2/AD dreiging in het Oostzeegebied. Onder de noemers '*Bursting the bubble*'⁹ en '*Beyond bursting the bubble*'¹⁰ gaven experts hun visie op de effectiviteit van het systeem in de Baltische regio. Het FOI was kritisch tegenover auteurs die alarm sloegen over ondoordringbare bubbels. Ze stelden dat het effectieve bereik van de Russische raketssystemen korter is dan aangenomen, dat bewegende doelen lastig zijn om met de bestaande middelen aan te vallen en dat de effectiviteit van mitigerende maatregelen wordt onderschat. De A2/AD-bubbels vormen daarentegen nog steeds een serieuze bedreiging, maar zouden naar mening van de FOI momenteel waarschijnlijk doordringbaarder en kleiner zijn dan eerder

President Poetin inspecteert Russische matrozen aan boord van de kruiser Maarschalk Ustinov tijdens oefeningen tussen de Baltische- en Zwarte Zeevloot, 2020 (kremlin.ru)

aangenomen. De Zweedse auteurs claimen dat de Russen op dit moment een goed werkend sensorennetwerk voor een geïntegreerde vuurleidingcapaciteit¹⁷ missen om het effectieve bereik van de bubbels te vergroten. De FOI-publicaties gaven een duidelijke leidraad aan het debat over deze specifieke A2/AD-dreiging en bood experts de gelegenheid tot discussie. De Russische assertiviteit noopt tot blijvende oplettendheid en passende reacties. Recente ontwikkelingen rond de proliferatie van hypersonische raketten¹², ontwikkelingen in het onderwaterdomein en de Russische politiek (Navalny, Belarus integratie) bevestigen dat.

Diplomatieke dwang

Vanuit zijn cultuur schuwt het Kremlin niet een *zero-sum* benadering te hanteren.¹³ Rusland ontleent zijn identiteit als grootmacht voornamelijk aan zijn sterke krijgsmacht (inclusief het nucleair arsenaal), zijn positie op de energiemarkt en de permanente vertegenwoordiging in de VN-Veiligheidsraad. Het veiligheidsbeleid lijkt, naast de instandhouding van het regime van Poetin, gebaseerd op het revanchistische en nostalgische verlangen om de orthodox-christelijke en Russischtalige wereld tussen Brest en Vladivostok en van Odessa tot Kamtsjatka te rehabiliteren en Moskou weer als centrum van de *Roesski Mir* te laten floreren.¹⁴

De plaatsing van A2/AD-systemen in voor Moskou strategisch relevante gebieden past in deze context. Hoewel de grens van het NAVO-gebied in de afgelopen decennia naar het Oosten schoof, is de dreiging van een Westerse militaire inval vergezocht.¹⁵ Rusland voelt zich daarbij in toenemende mate gemarginaliseerd tussen China en het herenigde Westen.¹⁶ Het regime heeft er alle belang bij om de cohesie binnen de EU en NAVO te frustreren en doet er op diplomatiek vlak alles aan om dat te bewerkstelligen.¹⁷ Het is alleen de vraag welke kant het 'laat-Poetinisme' op gaat in het post-COVID19 tijdperk richting de verkiezingen van 2024 en of het de Kremlinbewoner lukt nog tot 2036 aan de macht te blijven.

Informatie speelt binnen het Russische staatsstelsel een belangrijke rol om het regime in stand te houden en de veiligheidsbelangen te waarborgen. A2/AD begint al bij het sorteren van cognitieve en virtuele effecten in cyberspace. In het Russische discours zijn de invasies in Irak (2003), de Oranjerevolutie in Oekraïne (2004) en de interventie in Libië (2011) voorbodes geweest van Westers beleid om Rusland te destabiliseren, om de eigen dominantie te vergroten en om een interne machtswisseling in de vorm van een 'kleurenrevolutie' te forceren.¹⁸ Hun laatste militaire doctrine (2014) spreekt specifiek over het gevaar van "informatie gerelateerde activiteiten jegens de bevolking met als doel om de historische, spirituele en patriottistische tradities ter verdediging van het Vaderland te ondermijnen".¹⁹ Moskou heeft er in het verleden geen geheim van gemaakt dat het de Kaliningrad-exclave zal verdedigen met *Iskander*-raket-

ten zodra in Polen *ballistic missile systems* worden geïnstalleerd. Dit past bij de gezamenlijke aanpak dat A2/AD en het middel informatie op geraffineerde wijze in *heavy metal* diplomatie worden gebruikt.²⁰ Voor Moskou valt dit onder het bredere concept van informatie-operaties binnen hybride conflictvoering²¹: door succesvol de publieke opinie en solidariteit in de Westerse landen op een negatieve wijze te beïnvloeden kan Rusland kansen benutten voor eigen gewin. Rusland schuwt niet om op grote schaal 'actieve maatregelen' zoals desinformatie, propaganda en bedrog in te zetten. Daarbij speelt *maskirovka* (misleiding) een belangrijke rol. Afschrikking is uiteindelijk een kwestie van perceptie.²² Het Kremlin aarzelt niet om te propaganderen met nieuwe technologie of te dreigen met geweld, ook al druist het in tegen het internationaal recht. Het verzekert Poetin van voldoende invloed op het mondiale schaakbord waarbij hij A2/AD kan gebruiken als intimidatiemiddel (*ustrashenie*).²³

Strategische cultuur

In het Russische discours komen een aantal constanten naar voren die haaks staan op de Westerse strategische cultuur. Ten eerste beschouwt Rusland zichzelf als een grootmacht en wil het graag ook zo worden behandeld. Het meent door het Westen te worden gekleineerd. Ten tweede stimuleert het autoritaire regime een permanent gevoel van onveiligheid in het land. Ten slotte richt de Russische strategische cultuur zich op actieve betrokkenheid bij conflicten buiten zijn landsgrenzen en schroomt ze niet om de (para)militairen daarvoor in te zetten.²⁴

De strategie van 'actieve defensie' moet daarom primair gericht zijn op het op een geraffineerde wijze benutten van de meningsverschillen en trage besluitvorming aan Westerse zijde.²⁵ De militaire doctrine richt zich op een geïntegreerde defensie die de vijand als systeem bedreigt. Het is voor Moskou zaak de aanvaller in het begin van een conflict af te leiden en af te straffen, om vervolgens met geïntegreerde slagkracht de kritieke infrastructuur en de militaire middelen van de tegenstander uit te schakelen.²⁶ Strategische afschrikking (*strategicheskoe sderzhivanie*) is voor Rusland een natuurlijk iets en heeft een bredere betekenis dan wat het Westen onder afschrikking verstaat. Russisch strategisch denken handelt vanuit een natuurlijk instinct van verdediging en is tegenwoordig doordrenkt van asymmetrische maatregelen²⁷ (*asimmetrichnija meri*), nieuwe generatie oorlogsvoering (*wonja novogo pokolenija*) en *network-centric warfare* (*setecentricheskaya wojna*).^{28,29}

De basis voor de nieuwe generatie oorlogvoering en de moderne A2/AD ligt in GENMAJ b.d. Vladimir Sliptjenko's³⁰ theorie (1999) over de 6^e generatie van oorlogvoering. In zijn theorie is de laatste informatie- en communicatietechnologie samen met langetafstandsprecisiewapens cruciaal voor het hedendaagse slagveld. GENMAJ b.d. Alexander Vladimirov³¹ borduurde hierop voort: hij voegde ideeën toe over niet-letale wapens en nieuwe wapens die zijn gebaseerd op nano- en

'Rusland beschouwt zichzelf als een grootmacht en wil graag zo worden behandeld. Het meent door het Westen te worden gekleineerd'

ten we serieus rekening houden met de proliferatie van hypersonische raketten.⁴⁰ De Russische marine claimt dat zij de 3M22 *Tsirkon* hypersonische anti-scheepsraket vanaf oppervlakteschepen heeft beproefd over een afstand van 350 kilometer en een snelheid die boven Mach 8 lag.⁴¹ De Russische investeringen op het gebied van EOVS beginnen de vruchten af te werpen. Door o.a. verbeteringen in de geautomatiseerde C2 kunnen ze de middelen sneller en effectiever inzetten.⁴² Het biedt het Kremlin een waardevolle capaciteit om eigen eenheden te beschermen en tegelijkertijd de C2, cyberstructuur en SEWACO-systemen van de tegenstander te verstoren.

Het blijft onduidelijk hoe capabel de Russische kustverdedigingssystemen zijn tegenover maritieme eenheden. Hiervoor staan techniek en een werkzame *kill-chain*, met name tegen bewegende oppervlakteschepen, centraal. Een A2/AD-systeem is pas effectief als het over voldoende capaciteit beschikt om de raket het effectieve bereik te geven. Zo wordt de *Monolit-B* radar bijvoorbeeld als beperkt ervaren om doelen die zich over de horizon bevinden aan te wijzen. Daarnaast vormt classificatie van het doel een uitdaging, ook al kunnen de Russen beschikken over het *high frequency surface wave* *Podsolnukh-E* radarsysteem. Hiervoor kan de inzet van andere middelen, zoals drones, uitkomst gaan bieden.⁴³

Olie en gas

Voor het nastreven van *sea denial* is een balans nodig tussen de benodigde capaciteiten en de mate waarin dit financieerbaar blijft. De combinatie van conventionele middelen met hybride mogelijkheden biedt Rusland die uitkomst. Zo kan kritische infrastructuur van de tegenstander, bijvoorbeeld de energievoorziening, gevoelig zijn voor sabotage. Moskou kan dit middel benutten om tegenstanders afhankelijker te maken van Russische olie- en gasexport.⁴⁴ Door te dreigen met sluiting van de gaskraan kan het tevens als pressiemiddel worden gebruikt.⁴⁵ De vraag is daarbij in hoeverre Rusland zichzelf kwetsbaar maakt, omdat de landen in de Baltische regio het belang van energietransitie hebben onderkend en in toenemende mate proberen minder afhankelijk van het Kremlin te worden.⁴⁶

Desalniettemin zal de vraag naar Russische fossiele brandstoffen (met name aardgas) de eerstkomende jaren eerder stijgen dan afnemen. De vraag is welke langetermijngevolgen de wereldwijde klimaatpolitiek en energietransitie hebben voor de Russische olie- en gasindustrie en daarmee voor de overheidsfinanciën om de krijgsmacht in stand te houden.⁴⁷ De ambities in het buitenlands beleid en in de huidige wapenwedloop worden in toenemende mate gehinderd door de Russische economie en door demografische ontwikkelingen.⁴⁸ Daarbij heeft Poetin nog een uitdaging: de impact van Europese regelgeving. Deze regelgeving, gekoppeld aan de toegang tot de interne markt, maakt de EU een machtige speler op het wereldtoneel.⁴⁹

Rusland zal om economische redenen moeilijkheden krijgen om een A2/AD-campagne tegen het Westen in de Oostzee voor een langere periode vol te houden. Zonder beperkte confrontatie en een snelle acceptatie van een 'nieuw normaal', lopen ze het risico op pijnlijke maatregelen. Op de lange termijn kan dit, naast de economische schade, ook politieke gevolgen voor het autocratische regime krijgen.

Conclusie

Ondanks de vermeende Russische operationele tekortkomingen kan het A2/AD-concept ons helpen om de wereldwijde drang naar toegang en bewegingsruimte te begrijpen, waarin precisieaanvallen een steeds belangrijkere rol gaan spelen. Daarom zorgt de toenemende beschikbaarheid van dit soort capabele A2/AD-middelen voor een serieuze bedreiging om onze vloot en mariniers wereldwijd te kunnen inzetten.

Gesteld kan worden dat de Russen op dit moment in de Oostzee waarschijnlijk niet de volledige capaciteit hebben om *anti-access* te realiseren. Anderzijds hebben ze voor de kustregio wel de capaciteit tot *area-denial*, waardoor het voor de NAVO gevaarlijk is zich daar te begeven. We kunnen de Russische A2/AD daarom beter beschouwen als een extreme vorm van verdediging van de eigen territoriale integriteit. Daarbij vormt het een onderdeel van een gelaagd defensief systeem, dat ongetwijfeld in de ko-

Voorbeeld van een Russisch A2/AD-systeem Bastion-P (Kofman, Russian Military Analysis, 2021)

Interactieve weergave van A2/AD-bubbels in de Oostzee (CSIS|CARTO)

mende jaren door technologische ontwikkelingen wordt verbeterd.⁵⁰ Het Westen moet tevens rekening houden met hun gereedheid, de *force ratio*, de bereidheid van het Kremlin om risico's te nemen en de kwetsbaarheden van de tegenstander te benutten.⁵¹ Het is denkbaar dat de Russen, wanneer ze worden aangevallen, niet schromen om extreme maatregelen te treffen door bijvoorbeeld ineens alle middelen in zetten.⁵² Ter afschrikking hebben ze bovendien (tactische) nucleaire middelen achter de hand en staan ze bekend bekwaam te zijn op het gebied van *electronic* en *information warfare*.

KLTZ (LD) drs. O.A.J. (Onno) van der Leij is momenteel als stafofficier werkzaam op de Defensiestaf. Dit artikel is gebaseerd op zijn scriptie ter afronding van de Belgische Hogere Defensievorming aan de Royal Military Academy. Dank aan fregatkapitein SBH Christophe Colonval voor de ondersteuning hierbij.

Noten

- 1 Lisa Dupuy, "provocatie op de Zwarte Zee: het signaal van de Nederlandse marine werd vervalst", *NRC*, 7 juli 2021
- 2 De Russen hanteren zelf het begrip A2/AD niet, maar gebruiken termen als 'strategie van actieve defensie'.
- 3 Geoffrey Till et al, *International Order at Sea*, (Londen, Palgrave MacMillan, 2016)
- 4 Aziz Erdogan, "Russian A2AD Strategy and Its Implications for NATO", *Beyond the Horizon ISSG*, 6 december 2018,
- 5 Katerina Oskarsson, "The Effectiveness of DIMEFIL Instruments of Power", *NATO Allied Command Transformation*, OPEN publications, Volume 1, Number 2, Winter 2017.
- 6 David Shlapak en Michael Johnson, *Reinforcing Deterrence on NATO's Eastern Flank: Wargaming the Defense of the Baltics*, RR-1253-A (Santa Monica, CA: RAND, 2016)
- 7 Robert Dalsjö et al, "Bursting the Bubble. Russian A2/AD in the Baltic Sea Region: capabilities, countermeasures, and implications", FOI-R—4651--SE, Maart 2019

- 10 Beyond Bursting Bubbles: Understanding the Full Spectrum of the Russian A2/AD Threat and Identifying Strategies for Counteraction, ed. Michael Jonsson en Robert Dalsjö, (Stockholm: FOI, juni 2020)
- 11 Zogenaamde *Cooperative Engagement Capability* (CEC) dat essentieel is binnen *network-centric warfare*
- 12 Roger McDermott, "Russia's Northern Fleet Integrates Automated C2 and Hypersonic Strike", *The Jamestown Foundation*, 8 september 2021
- 14 Hubert Smeets, "De nieuwe terughoudendheid van het Kremlin: façade of koerswijziging?", *Raam Op Rusland*, 30 november 2020, <https://www.raamoprusland.nl/dossiers/buitenlandse-politiek/1745-de-nieuwe-terughoudendheid-van-het-kremlin-facade-of-koerswijziging>
- 15 zoals Napoleon en Hitler ondernamen, zie: Dimitrii Trenin, "Moscow's New Rules", *Carnegie Moscow Center*, 12 november 2020, <https://carnegie.ru/commentary/83208>
- 16 Pavel K. Bae, "Russia Finds Itself Marginalized Between China and a Reuniting West", *The Jamestown Foundation*, 29 maart 2021, <https://jamestown.org/program/russia-finds-itself-marginalized-between-china-and-a-reuniting-west/>
- 17 Trojaanse paarden vormen daarbij een bedreiging: *fellow travellers* die met Rusland meelopen en populistische, nationaal-conservatieve partijen die het niet al te nauw nemen met de rechtsstaat en de autocratie als lichtend voorbeeld zien. Zie, Frederik Polfliet, "Het geopolitieke ontwaken van Europa", *Apache/inhoud heerst*, 9 april 2021, <https://www.apache.be/2021/04/09/door-trump-xi-en-covid-19-ontwaakte-europa-uit-zijn-geopolitieke-sluimerstand/>
- 18 Ivor Wiltenburg, "The Importance of understanding Russian strategic culture", *Atlantisch Perspectief*, nr.1 2020
- 20 Mark Galeotti, *Russian Political War, moving beyond the hybrid*, (New York, Routledge, 2019)
- 21 Onder hybride conflictvoering wordt verstaan: conflictvoering tussen staten, grotendeels onder het juridisch niveau van gewapend conflict, met geïntegreerd gebruik van civiele en militaire middelen en actoren, met als doel bepaalde strategische doelstellingen te bereiken', zie Rob de Wijk, Frank Bekkers en Tim Sweijs, "Hybride Dreigingen en Hybride Oorlog: Consequenties voor de Koninklijke Landmacht", *HCSS Security*, 2021, <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2021/01/Hybride-Dreigingen-en-Hybride-Oorlog-web.pdf>
- 22 Anders Puck Nielsen, "Russia's A2/AD strategy is a myth", *Romeo Squared*, 9 september 2019, <https://romeosquared.eu/2019/09/09/russias-a2-ad-strategy-is-a-myth/>
- 23 Guillaume Lasconjarias en Alessandro Marrone, "How to Respond to Anti-Access/Area Denial (A2/AD)? Towards a NATO Counter-A2/AD Strategy", NDC Conference Report, no.1 februari 2016, <https://www.iai.it/en/publicazioni/how-respond-anti-accessarea-denial-a2ad>
- 28 Dmitry Adamsky, "Deterrence à la Ruse: its Uniqueness, sources and implications" in F. Osinga and T. Sweijs (eds.), *NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020*, *NL ARMS*, https://doi.org/10.1007/978-94-6265-419-8_9
- 30 Militair theoreticus. Was vice-president van de Russische academie voor militaire wetenschappen.
- 31 Vice-president van *Russia's Collegium of Military Experts*. Hij wordt ook gezien als een autoriteit op het gebied van *maskirovka*
- 32 Peter A. Mattsson, "Russian Military Thinking – a new generation of warfare", *Journal on Baltic Security*, Vol 1, Issue 1, 2015, https://www.researchgate.net/publication/313252767_Russian_Military_Thinking_-_A_New_Generation_of_Warfare
- 36 Michael Kofman, "It's time to think about A2/AD: rethinking the Russian military challenge", *War on the Rocks*, 5 september 2019, <https://warontherocks.com/2019/09/its-time-to-talk-about-a2-ad-rethinking-the-russian-military-challenge/>
- 37 Jyri Raitasalo, "It is time to burst the western A2/AD bubble", *Royal Swedish Academy of War Sciences*, 16 juni 2017, <https://kkvra.se/it-is-time-to-burst-the-western-a2ad-bubble/>
- 38 Jyri Raitasalo, "Russia Does Not Have an A2/AD-strategy!", *Defence and Intelligence Norway*, 24 oktober 2018, <https://www.etterretningen.no/2018/10/24/russia-does-not-have-an-a2-ad-strategy/>
- 39 Anders Puck Nielsen, "Defeating the A2/AD Umbrella – concepts for exploitation of Russia's operational weaknesses", (FOI, juni 2020)
- 42 Roger McDermott, "Russia's Military Boosts Electromagnetic Spectrum Capability", 22 september 2021, <https://jamestown.org/program/russias-military-boosts-electromagnetic-spectrum-capability/>
- 47 Jilles van den Beukel en Lucia van Geuns, "Russia's unsustainable business model: going all in on oil and gas", *Raam op Rusland*, 25 januari 2021, <https://www.raamoprusland.nl/dossiers/economie/1781-russia-s-unsustainable-business-model-going-all-in-on-oil-and-gas>
- 50 Robert Dalsjö et al, "Don't believe the Russian hype", *Foreign Policy*, 7 maart 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/03/07/dont-believe-the-russian-hype-a2-ad-missiles-sweden-kaliningrad-baltic-states-annexation-nato/>
- 51 Robert Dalsjö & Michael Jonsson (2021) More than Decorative, Less than Decisive: Russian A2/AD Capabilities and NATO, *Survival*, 63:5, 169-190